

ТЕМА 1

Теоретичні основи фінансового аналізу бюджетних та підприємницьких структур

- 1.1. Предмет і завдання фінансового аналізу
- 1.2. Сутність і напрями аналізу фінансового стану підприємства
- 1.3. Види фінансового аналізу та його користувачі
- 1.4. Метод фінансового аналізу
- 1.5. Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу
- 1.6. Використання інформації фінансової звітності у фінансовому

1.1. Предмет і завдання фінансового аналізу

Розвиток ринкової економіки в Україні, поділ бухгалтерського обліку на *фінансовий облік* та *управлінський облік* сприяли становленню *фінансового аналізу* як важливого елемента аналітичної роботи, одного з головних інструментів управління діяльністю підприємства, його фінансовими ресурсами.

Особливості сучасного фінансового аналізу пов'язані з упровадженням Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО), що ґрунтуються на Міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ), із входженням України до світової економічної спільноти, з посиленням впливу зовнішнього середовища на національну економіку.

Фінансовий аналіз є складовою загальносистемного економічного аналізу діяльності підприємства) (рис. 1.1).

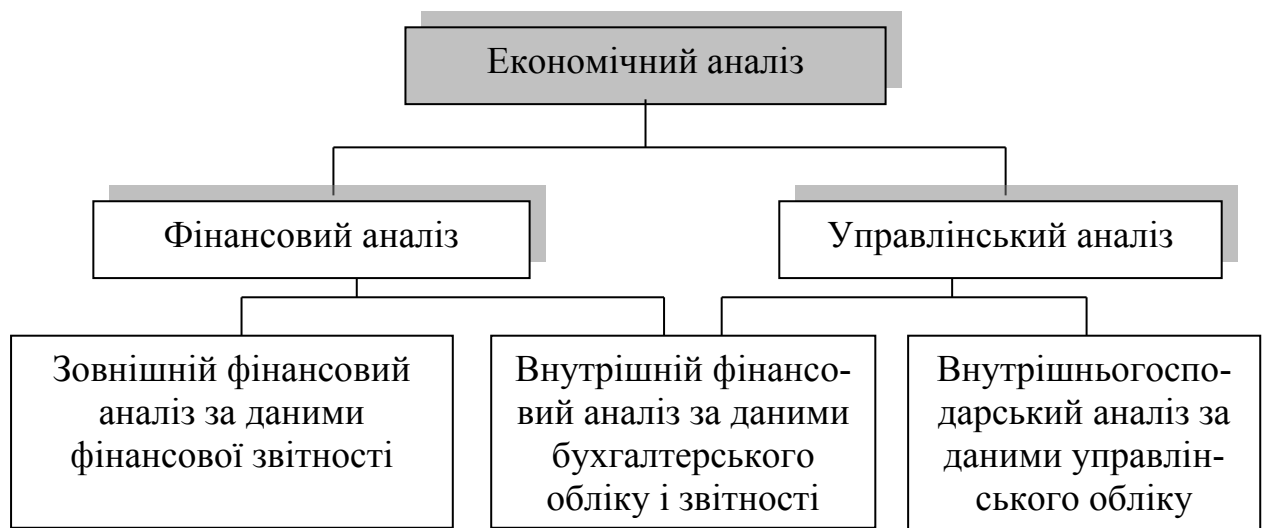

Рис. 1.1. Місце фінансового аналізу в загальносистемному економічному аналізі

Аналіз (від грец. *analysis* – розкладання) – це метод наукового дослідження, який полягає в уявному або реальному розкладанні цілого на час-

тини та виділенні його окремих сторін, властивостей, зв'язків.

У системі «фінансовий аналіз – управлінський аналіз» під терміном *фінансовий аналіз* слід розуміти зовнішній і внутрішній аналіз результатів діяльності та фінансового стану підприємства, фінансових відносин, сукупності фінансових ресурсів та їх потоків, а під терміном *управлінський аналіз* – внутрішньогосподарський аналіз матеріальних і трудових ресурсів, аналіз витрат на виробництво та собівартості продукції тощо.

Основними ідентифікаційними ознаками навчальної дисципліни, що відмежовують її від інших напрямів наукових знань, є предмет і метод. *Предмет* – це те, що вивчається у межах конкретної науки, *метод* – те, як, за допомогою якого інструментарію пізнається цей предмет.

Предмет фінансового аналізу – це фінансові відносини в системі управління підприємством, фінансові ресурси та їх джерела.

Предмет фінансового аналізу включає декілька базових елементів: фінансові відносини, фінансові ресурси, джерела їх формування та результати використання економічного потенціалу.

Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання, оптимальне співвідношення структури джерел їх формування визначають фінансову стійкість, ліквідність і платоспроможність, ділову активність і кредитоспроможність підприємства. Звідси й актуальність фінансового аналізу, який вивчає всю сукупність фінансових ресурсів, що характеризується системою показників їх наявності, розміщення, формування та ефективності використання.

Фінансовий аналіз є однією з найважливіших функцій управління, за допомогою якої оцінюється *фінансова конкурентоспроможність суб'єктів господарювання* у ринковій економіці. Кожне підприємство має забезпечувати такий стан своїх фінансових ресурсів, за якого воно стабільно зберігало би здатність своєчасно і в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання перед діловими партнерами, державою, власниками, найманими працівниками.

Отже, *сутність фінансового аналізу* характеризується такими комплексними складовими:

➤ це *функція управління*, завдяки якій оцінюється конкурентоспроможність суб'єктів господарювання (підприємств, організацій, банківських установ, страхових компаній та інших юридичних осіб);

➤ це *інформаційна система*, що виконує функції накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності суб'єкта господарювання в умовах ринкової конкуренції;

➤ це *метод дослідження*, а саме оцінювання і прогнозування фінансового стану, виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства за допомогою раціональної фінансової політики.

Об'єктами фінансового аналізу можуть бути підприємство або окрема фінансова операція. **Суб'єктами фінансового аналізу** виступають фінансові аналітики, які зацікавлені в ефективній діяльності підприємства:

управлінський персонал, акціонери, банки, контролюючі органи різних рівнів (галузеві, фіскальні, статистичні та ін.).

Зміст фінансового аналізу визначається комплексною метою і завданнями. **Комплексна мета фінансового аналізу** – це формування уявлення про об'єкт аналізу на базі фінансових критеріїв та показників, тобто одержання певної кількості ключових, найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну характеристику фінансового стану підприємства.

Мета фінансового аналізу залежить від інтересів різних суб'єктів. Так, інвесторів цікавлять рівень і стабільність доходів за акціями, тобто прибутковість (рентабельність) підприємства, кредиторів – його ліквідність і платоспроможність, менеджерів – дохідність окремих видів активів та ефективність управління ними.

Досягнення мети передбачає послідовне розв'язання взаємопов'язаних *завдань фінансового аналізу*, основними з яких є:

- всебічне оцінювання фінансового стану підприємства за напрямками: майновий стан, фінансова стійкість, платоспроможність і ліквідність, грошові потоки, ефективність використання капіталу, кредитоспроможність, ділова активність та інвестиційна привабливість та ін.;
- дослідження динаміки показників фінансового стану, виявлення основних факторів, які спричинили відповідні зміни; прогнозування основних тенденцій у фінансовому стані;
- перевірка дотримання підприємством фінансової, розрахункової та кредитної дисципліни, виконання зобов'язань за розрахунками з бюджетом, банками, кредиторами, а також використання коштів за цільовим призначенням;
- визначення прибутковості діяльності підприємства для порівняння її з аналогічними показниками інших суб'єктів господарювання, оцінювання ринкової вартості підприємства;
- своєчасне виявлення й усунення недоліків у господарській діяльності; визначення резервів поліпшення фінансового стану та підвищення ефективності функціонування підприємства;
- забезпечення необхідною інформацією процесів обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансових відносин підприємства, контроль за їх практичною реалізацією.

Таким чином, фінансовий аналіз відіграє важливу роль в поточній економічній діяльності підприємства, адже він дає змогу:

- об'єктивно оцінювати ефективність використання фінансових ресурсів;
- виявляти резерви та своєчасно вживати заходи, спрямовані на поліпшення фінансового стану підприємства;
- створювати умови для оптимального соціально-економічного розвитку трудового колективу.

Водночас фінансовий аналіз сприяє розробленню довгострокової фінансової політики підприємства з урахуванням вирішення стратегічних завдань, серед яких:

- досягнення прозорості фінансового стану підприємства для власників, інвесторів, кредиторів;
- максимізація прибутку підприємства;
- оптимізація структури капіталу та забезпечення належного рівня фінансової стійкості;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства; використання ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів.

Отже, зміст фінансового аналізу полягає в оцінюванні фінансового стану суб'єкта господарювання, виявленні можливостей підвищення ефективності його функціонування за допомогою раціональної фінансової політики.

1.2. Сутність і напрями аналізу фінансового стану підприємства

В умовах ринкової економіки важливу роль відіграє систематичний аналіз фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності. Тому у *вужькому розумінні фінансовий аналіз* – це засіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на підставі інформації фінансової звітності й оперативних даних за допомогою системи фінансово-економічних показників.

Фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності підприємства та першочерговим об'єктом дослідження у фінансовому аналізі. **Фінансовий стан підприємства** – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та ефективність використання фінансових ресурсів.

Предметом оцінювання фінансового стану підприємства є результати його виробничо-господарської та фінансової діяльності, що складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників та які отримали відображення у системі економічної інформації.

Головна мета аналізу фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності – об'єктивне і комплексне його оцінювання, виявлення реальних можливостей підвищення ефективності формування і використання фінансових та інших видів ресурсів.

Основними завданнями аналізу фінансового стану підприємства є:

- аналіз ефективності використання майна і джерел формування капіталу підприємства, забезпечення його власними оборотними коштами;
- аналіз стану і динаміки фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства;
- аналіз фінансових результатів та ефективності використання капіталу;
- аналіз кредитоспроможності, ділової активності та інвестиційної

привабливості підприємства;

- аналіз стану підприємства на фінансових ринках;
- визначення резервів підвищення ефективності виробничо-господарської та фінансової діяльності;
- інформаційне забезпечення розроблення планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємства.

Для отримання аналітичної інформації необхідно розв'язати взаємопов'язані аналітичні задачі, що становлять загальну модель аналізу фінансового стану підприємства (рис. 1.2).

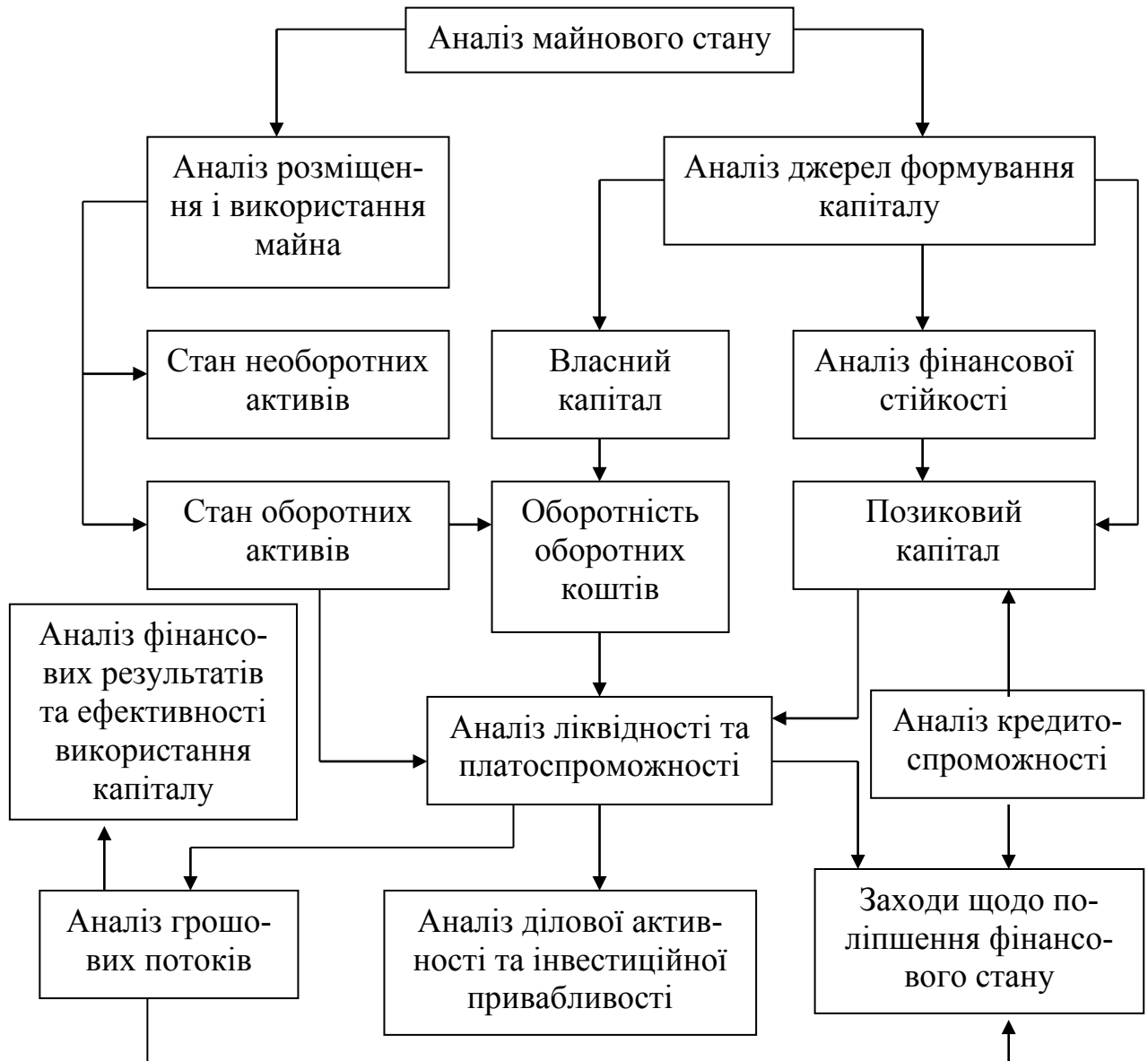

Рис. 1.2. Загальна модель аналізу фінансового стану підприємства

Послідовність аналізу фінансового стану підприємства включає такі етапи:

1. Збирання інформації та оцінювання її об'єктивності.
2. Проведення горизонтального і вертикального аналізу показників фінансової звітності.

3. Розрахунок і групування фінансово-економічних показників за основними напрямками аналізу фінансового стану.

4. Виявлення тенденцій зміни показників за період дослідження.

5. Встановлення взаємозв'язків між факторними і результативними показниками, інтерпретація результатів факторного аналізу.

6. Підготовка висновків щодо фінансового стану підприємства та його динаміки.

7. Виявлення «вузьких» місць і пошук резервів.

8. Розроблення рекомендацій щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

В Україні на різних етапах розвитку вітчизняної економіки використовувалися такі основні *методики оцінювання фінансового стану підприємств*:

✓ Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій (затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 р. № 81);

✓ Рекомендації щодо визначення фінансового стану позичальників (затверджені постановою Правління НБУ від 29 вересня 1997 р. № 323);

✓ Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій (затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23 лютого 1998 р. № 22);

✓ Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (затверджене постановою Правління НБУ від 06 липня 2000 р. № 279);

✓ Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації (затверджене наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26 січня 2001 р. № 49/121);

✓ Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (затверджені наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14, у редакції наказу Міністерства економіки України від 26 жовтня 2010 р. № 1361);

✓ Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями (затверджене постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 р. № 351).

У ринковій економіці фінансовий стан підприємства – це, з одного боку, кінцеві результати його діяльності, а з іншого – характеристика його фінансової конкурентоспроможності, використання фінансових ресурсів, виконання зобов'язань перед державою та суб'єктами господарювання. Фінансовий стан може бути стійким, нестійким або кризовим залежно від рівня і динаміки визначеної системи показників.

Стійкий фінансовий стан передбачає здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній

основі, належний рівень фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, забезпеченість власними оборотними засобами та ефективне використання ресурсів.

Кризовий фінансовий стан підприємства характеризується нераціональним розміщенням і неефективним використанням ресурсів, низьким рівнем ліквідності та платоспроможності, наявністю прострочених сум кредиторської та дебіторської заборгованості, недостатньою фінансовою стійкістю у зв'язку з несприятливими тенденціями у виробництві та реалізації продукції.

Деталізація методики аналізу фінансового стану підприємства залежить від поставлених завдань, а також факторів інформаційного, часового, методичного, кадрового та програмного забезпечення.

У цілому аналіз фінансового стану підприємства поділяється на *два взаємопов'язані напрями (блоки)*:

- **експрес-аналіз** (попереднє оцінювання) фінансового стану;
- **деталізований** (поглиблений) аналіз фінансового стану.

Основна мета експрес-аналізу – достатньо просте, швидке та наочне оцінювання фінансового стану суб'єкта господарювання шляхом розрахунку й аналізу динаміки невеликої кількості найбільш важливих показників. Експрес-аналіз проводиться за даними фінансової звітності, а отже, орієнтований у першу чергу на зовнішніх користувачів (кредиторів, інвесторів, акціонерів, постачальників, покупців).

Експрес-аналіз здійснюється у три етапи:

- ⇒ *перший* – перевірка показників фінансової звітності за формальними та якісними ознаками (відповідність підсумків, узгодженість показників різних форм звітності);
- ⇒ *другий* – встановлення характеру змін у складі майна та джерел формування капіталу підприємства, які відбувалися за періоди, що аналізуються;
- ⇒ *третій* – розрахунок та оцінювання динаміки відносних показників (коефіцієнтів), які характеризують фінансовий стан підприємства.

Експрес-аналіз завершується висновком про стійкий, нестійкий (передкризовий) або кризовий фінансовий стан суб'єкта господарювання, а також про доцільність чи необхідність проведення поглибленого аналізу.

Деталізований аналіз – це більш детальна, комплексна характеристика фінансового стану і результатів діяльності підприємства у звітному періоді та в динаміці за системою різнопланових показників, встановлення факторів, які зумовили такий фінансовий стан, а також прогнозування перспективних параметрів розвитку підприємства. Поглиблений аналіз конкретизує, доповнює та розширює окремі напрями експрес-аналізу. При цьому ступінь деталізації залежить від потреб користувачів аналітичної інформації.

Таким чином, фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик економічної діяльності підприємства, визначає його конкурентоспроможність і потенціал у діловому співробітництві, дає змогу оцінити гаран-

тованість економічних інтересів самого підприємства та його партнерів у фінансових та інших відносинах.

1.3. Види фінансового аналізу

Розширена класифікація видів фінансового аналізу визначається наявністю різних ознак (рис. 1.3).

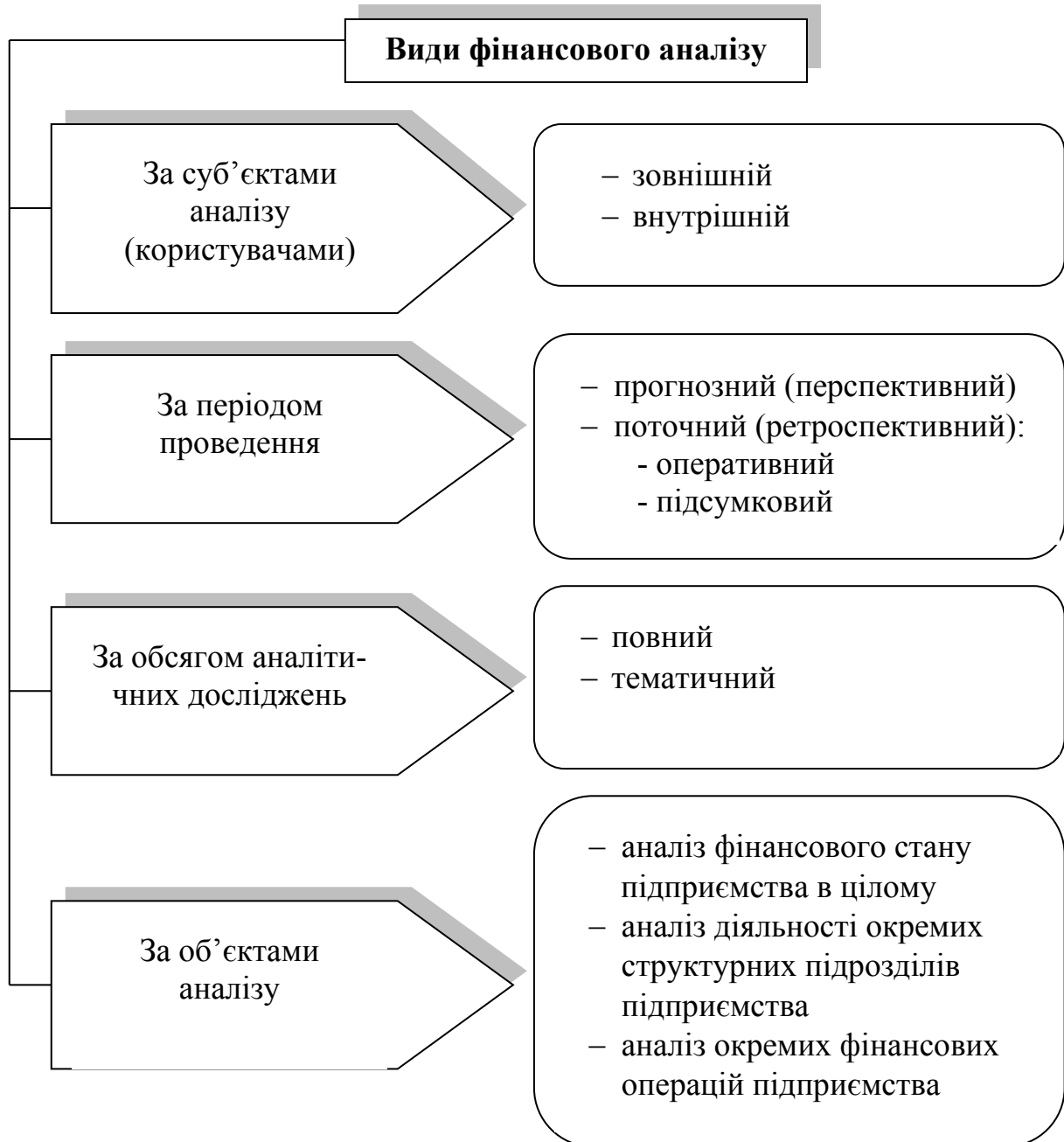

Рис. 1.3. Класифікація видів фінансового аналізу

Зовнішній фінансовий аналіз проводиться з метою оцінювання та економічної діагностики фінансового стану підприємства за даними публічної фінансової звітності. Зовнішній фінансовий аналіз здійснюють різно-

манітні зовнішні аналітики (наприклад, інвестори, комерційні банки, поставальники і замовники, податкова служба) для встановлення можливостей вигідного вкладання коштів у підприємницьку діяльність, оцінювання умов кредитування та визначення ступеня фінансового ризику, своєчасного проведення платежів, перевірки дотримання підприємством податкової дисципліни тощо.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться управлінським персоналом підприємства з використанням усіх доступних джерел інформації. Основний зміст цього аналізу – дослідження факторів формування показників фінансових результатів і рентабельності, беззбитковості продукції, майнового стану, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ефективності використання власного капіталу з метою інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері фінансово-господарської діяльності підприємства.

Прогнозний (перспективний) аналіз забезпечує вирішення завдань стратегічного управління. За основними прогнозними показниками розвитку підприємства формується прогнозна фінансова звітність, на її основі визначається можливий фінансовий стан і, таким чином, обґрунтовуються управлінські рішення та планові завдання щодо фінансової перспективи підприємства.

Поточний (ретроспективний) аналіз проводиться за результатами здійснення фінансових операцій з метою контролю за виконанням планів, об'єктивного оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства, виявлення резервів. Ретроспективний аналіз поділяється на оперативний і підсумковий.

Оперативний (ситуаційний) аналіз проводиться відразу після здійснення фінансових операцій або зміни ситуації за короткі періоди часу (змін, робочий день, декаду). Його мета – своєчасно виявити недоліки та забезпечити оперативний вплив на діяльність підприємства.

Підсумковий аналіз проводиться за відповідний звітний період (місяць, квартал, рік) з метою всебічного вивчення результатів діяльності та комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.

Повний фінансовий аналіз передбачає комплексне оцінювання фінансового стану підприємства за взаємопов'язаними напрямками.

Тематичний фінансовий аналіз досліджує фінансовий стан підприємства за окремим, найбільш важливим напрямом оцінювання.

Розглянемо основні характеристики зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу, якими є мета та об'єкти дослідження, інформаційне забезпечення, користувачі результатами аналізу та ін.

Зовнішній фінансовий аналіз проводять аналітики – сторонні для підприємства особи, які не мають доступу до внутрішньої інформаційної бази. Залежно від фінансової зацікавленості *зовнішні користувачі інформації* поділяються:

⇒ на *користувачів з прямою фінансовою зацікавленістю*: акціонери, потенційні інвестори, банки, що кредитують підприємство;

⇒ *користувачів з опосередкованою фінансовою зацікавленістю*: податкова служба, банки, що обслуговують підприємство, страхові компанії, біржі, постачальники, покупці, профспілки;

⇒ *користувачів без фінансової зацікавленості*: служба статистики, суди, аудиторські фірми.

Кожна група користувачів інформації ставить власні цілі під час проведення зовнішнього фінансового аналізу. Так, акціонери хочуть бути впевненими в надійності своїх вкладень у власний капітал підприємства, їх цікавить, чи стабільний його фінансовий стан та які перспективи збереження стабільності, вони зацікавлені у високій рентабельності підприємницької діяльності та прозорості дивідендної політики керівництва підприємства.

До цієї групи користувачів близькі власники облігацій, випущених підприємством, банки, що кредитують підприємство, та інші кредитори. Їх цікавить, як підприємство здатне своєчасно сплатити свої поточні зобов'язання, яка гарантія погашення ним довгострокових кредитів і сплати відповідних процентів у майбутньому.

Податкова служба держави за даними звітності отримує відомості про майновий стан підприємства та фінансові результати його діяльності (прибутки або збитки), про вплив окремих факторів на повноту і своєчасність сплати підприємством податків (зборів, обов'язкових платежів).

Ціла низка звітних та аналітичних показників у динаміці потрібна статистичній службі та різним відомствам, які вивчають тенденції розвитку окремих галузей національної економіки або економічний стан адміністративних одиниць.

Отже, відповідні інтереси зовнішніх користувачів аналітичної інформації визначають *основні завдання зовнішнього фінансового аналізу*:

- 1) аналіз майнового стану за даними бухгалтерського балансу;
- 2) оцінювання фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства;
- 3) аналіз фінансових результатів і рентабельності роботи підприємства;
- 4) аналіз ефективності використання капіталу;
- 5) дослідження динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості;
- 6) узагальнення відомостей про зв'язки підприємства з постачальниками і споживачами продукції, банками, фінансовими ринками.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться управлінським персоналом підприємства, а користувачами його результатів є керівник підприємства, його заступники, працівники бухгалтерії, фінансово-економічного відділу, інших служб. Для власників і керівництва підприємства цей аналіз – вихідний елемент у формуванні фінансової та комерційної стратегії, що впливає на розвиток подій у майбутньому. Використання результатів внутрішнього аналізу дає змогу управлінському персоналу контролювати діяльність підприємства та своєчасно вносити необхідні зміни в його роботу.

Внутрішній фінансовий аналіз передбачає використання широкої інформаційної бази: фінансової, статистичної та оперативної звітності, даних управлінського бухгалтерського обліку, інших джерел. Відповідно розширюються і можливості аналізу, а його результати використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства.

Внутрішній аналіз фінансового стану підприємства вирішує такі завдання:

- 1) визначення забезпеченості запасів власними джерелами і кредитами, оцінювання доцільності отримання та перспектив повернення кредитних ресурсів;
- 2) встановлення факторів, які впливають на співвідношення темпів зростання кредитних ресурсів та обсягів виробництва і реалізації продукції;
- 3) виявлення причин утворення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- 4) характеристика майна і джерел формування капіталу;
- 5) оцінювання фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування;
- 6) аналіз ліквідності балансу та платоспроможності підприємства;
- 7) вивчення показників і факторів рентабельності;
- 8) розроблення системи заходів, спрямованих на мобілізацію внутрішніх резервів поліпшення фінансового стану підприємства.

Узагальнюючі порівняльні характеристики зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу наведено в табл. 1.1.

Отже, особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- ✓ множинність суб'єктів аналізу та користувачів інформації про діяльність і фінансовий стан підприємства;
- ✓ різноманітність цілей та інтересів суб'єктів аналізу;
- ✓ використання в аналізі інформації переважно фінансової звітності підприємства;
- ✓ застосування різноманітних типових методик аналізу як наслідок попередньої особливості, можливість уніфікації змісту розрахунково-аналітичних процедур;
- ✓ розв'язання обмеженого кола завдань аналізу;
- ✓ максимально можлива відкритість результатів аналізу для зацікавлених користувачів інформації про діяльність підприємства.

Особливостями внутрішнього фінансового аналізу є:

- ✓ вузьке коло суб'єктів аналізу;
- ✓ спрямованість результатів аналізу на керівництво підприємства;
- ✓ використання різноманітних джерел інформації для проведення поглибленого аналізу;
- ✓ нерегламентація методик аналізу;
- ✓ комплексність аналізу, дослідження всіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства;
- ✓ поєднання функцій обліку, аналізу, планування та обґрунтування

**Порівняльні характеристики зовнішнього і внутрішнього
фінансового аналізу**

Порівняльна характеристика	Фінансовий аналіз	
	Зовнішній	Внутрішній
Мета аналізу	Оцінювання фінансового стану та економічна діагностика підприємства за даними фінансової звітності	Забезпечення планомірного надходження грошових коштів, оптимізація розмірів власного і позикового капіталу для створення умов ефективного функціонування підприємства
Об'єкт аналізу	Підприємство як цілісна одиниця	Підприємство як цілісна одиниця та його структурні підрозділи
Суб'єкти аналізу (користувачі інформації)	Внутрішні, зацікавлені, сторонні	Внутрішні
Джерела інформації	Форми фінансової звітності	Форми фінансової та статистичної звітності, дані управлінського обліку, інша оперативна економічна інформація підприємства
Рівень регламентації методики	Держава в особі відповідних органів управління (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства, Міністерство фінансів, Національний банк, Державна служба статистики та ін.)	Підприємство
Періодичність аналізу	Періоди складання фінансової звітності (рік, дев'ять місяців, перше півріччя, перший квартал)	За необхідності для внутрішнього користування
Доступність результатів аналізу	Доступні у межах сторін, які зацікавлені в діяльності цього підприємства	Комерційна таємниця (доступні керівництву підприємства)

✓ проведення аналітичних досліджень у міру необхідності з урахуванням потреб управління;

✓ максимальна закритість результатів аналізу з метою збереження комерційної таємниці.

У цілому поділ аналізу фінансового стану на зовнішній і внутрішній є дещо умовним, оскільки внутрішній аналіз може розглядатись як продовження зовнішнього аналізу, і навпаки.

1.4. Метод фінансового аналізу

Термін «метод» (від грец. *methodos*) означає «шлях до чогось», тобто, якими способами, в якій послідовності потрібно досягати певної мети, розв'язувати ті чи інші завдання. Під *методом* у широкому розумінні мають на увазі сукупність взаємопов'язаних принципів, способів та прийомів дослідження.

Метод фінансового аналізу – це система теоретико-пізнавальних категорій, регулятивних принципів та наукового інструментарію дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства. Ця система базується на *діалектичному методі пізнання*, згідно з яким усі явища, що досліджуються, розглядаються у взаємозв'язку, зміні та розвитку.

Метод фінансового аналізу забезпечує системне і комплексне дослідження, взаємопов'язане вивчення, оцінювання та використання інформації фінансового характеру з метою виявлення і практичної реалізації резервів поліпшення фінансового стану підприємства.

Категорії фінансового аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття науки, наприклад: модель, результативний показник, фактор, активи, власний капітал, зобов'язання, фінансовий результат, платоспроможність, ліквідність, грошовий потік і т. ін. Зміст категорій фінансового аналізу розкривається у відповідних темах навчального посібника.

Принципи фінансового аналізу – це вимоги до його проведення, основними з яких є науковість, достовірність, комплексність, оперативність, періодичність, адресність.

Принцип науковості вимагає чіткого визначення мети і завдань аналізу, а також використання у процесі досліджень науково обґрунтованих методичних способів і прийомів.

Принцип достовірності (або *об'єктивності*) передбачає використання вірогідної інформації, відсутність арифметичних помилок у розрахунках, правильне застосування методик обчислення показників та проведення їх факторного аналізу.

Принцип комплексності (або *системності*) виявляється у комплексному вивченні різнобічних зв'язків у діяльності підприємства й урахуванні всіх взаємопов'язаних факторів.

Принцип оперативності дає можливість своєчасно оцінювати минулі, теперішні чи майбутні події, обґрунтовувати відповідні управлінські рішення, вживати необхідні заходи для виправлення ситуації.

Принцип періодичності має на увазі необхідність систематичного проведення аналізу за відповідні звітні періоди (та упродовж них) із метою створення цілісного уявлення про динаміку господарських і фінансових процесів на підприємстві.

Принцип адресності передбачає доведення результатів аналізу до відповідних виконавців, що забезпечує логічну завершеність та ефективність аналітичних досліджень.

Найважливішим елементом методу фінансового аналізу є його *нау-*

ковий інструментарій, тобто сукупність *методичних способів і прийомів* дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства.

Наразі немає уніфікованої класифікації методичних способів і прийомів економічного аналізу в цілому та фінансового аналізу зокрема. Найчастіше використовують класифікації, де на першому рівні виокремлюються неформалізовані та формалізовані методи.

Неформалізовані (логічні) способи і прийоми аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках і залежностях. Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки спираються на знання, досвід та інтуїцію аналітика. Прикладами неформалізованих методів є індукція і дедукція, евристичні прийоми (мозкового штурму, експертних оцінок, прийом Дельфі, асоціацій та аналогій, сценаріїв, ділові ігри та ін.), теорії катастроф (програми вивчення і прогнозування нестійких економічних систем).

Комплексне і взаємопов'язане вивчення показників у фінансовому аналізі здійснюється за допомогою *формалізованих (кількісних) методів* дослідження, побудованих на жорстко формалізованих аналітичних залежностях між показниками, що надають числову характеристику фінансово-економічних явищ і процесів. Вони поділяються на декілька груп.

1. *Традиційні економіко-статистичні способи і прийоми* використовуються для початкового аналітичного оброблення інформації: порівняння, середні величини, відносні величини, ряди динаміки, групування, індекси, табличний метод, графічний метод, балансовий метод та ін.

2. *Способи детермінованого факторного аналізу* використовуються, коли є функціональна залежність між факторними і результативними показниками: способи елімінування (ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексний), пропорційного ділення і часткової участі, інтегральний, логарифмування, методи фінансових обчислень (простих і складних відсотків, дисконтування).

3. *Математико-статистичні методи вивчення зв'язків (стохастичного факторного аналізу)* використовуються для вивчення зв'язків, коли є ймовірнісна залежність між факторними і результативними показниками: дисперсійний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, коваріаційний аналіз, компонентний аналіз.

4. *Методи оптимізації показників (економіко-математичні методи)* потребують використання комп'ютерних технологій і програм, наприклад: лінійне програмування, методи дослідження операцій, теорія ігор, теорія масового обслуговування, теорія графів.

Практика оцінювання фінансового стану підприємств опрацювала *основні прийоми аналізу інформації, що міститься у фінансовій звітності*, до яких належать:

1) **горизонтальний (часовий) аналіз** – дослідження динаміки показників з розрахунком абсолютних і відносних змін (наприклад, у балансі (звіті про фінансовий стан) – порівняння показників на кінець періоду з показниками на початок періоду; у звіті про фінансові результати (звіті про

сукупний дохід) – порівняння показників звітного періоду з показниками попереднього періоду);

2) **вертикальний (структурний) аналіз** – визначення структури фінансово-економічних показників, тобто частки окремих статей звітності у загальному підсумковому показнику (наприклад, структура активів, пасивів, доходів, фінансових результатів, операційних витрат і т. ін). Перевагою вертикального аналізу є можливість зіставлення структурних показників підприємств, які істотно відрізняються величиною абсолютних показників, а також порівняння вираженої у відсотках структури показників одного звітного періоду з іншими періодами незалежно від зміни їх розмірів;

3) **трендовий аналіз** – порівняння показників звітності за інформацією декількох періодів для визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників. Це дає змогу здійснювати екстраполяцію (прогнозування) найважливіших фінансово-економічних показників на наступні періоди, а отже, проводити перспективний аналіз фінансового стану;

4) **аналіз відносних показників (коефіцієнтів)** – розрахунок відношень між окремими позиціями однієї або різних форм звітності, визначення взаємозв'язків між показниками;

5) **порівняльний аналіз** – внутрішньогосподарський порівняльний аналіз зведених показників консолідованої звітності материнського підприємства та показників звітності його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз для порівняння показників певного підприємства із середньогалузевими показниками, показниками підприємств-конкурентів, передових підприємств, закордонних підприємств тощо;

6) **факторний аналіз** проводиться для визначення впливу факторних показників на зміну результативних показників за допомогою моделювання детермінованих і стохастичних факторних систем;

7) **маржинальний аналіз** – метод оцінювання й обґрунтування управлінських рішень у бізнесі на основі поділу витрат на змінні та постійні, дослідження причинно-наслідкових зв'язків між обсягом продажу, собівартістю та прибутком.

Особливе значення у фінансовому аналізі відіграють відносні показники. Існує декілька сотень різноманітних *фінансово-економічних коефіцієнтів*, які визначаються за даними фінансової звітності. *Аналіз коефіцієнтів* дає можливість провести порівняння фактичних показників звітного періоду:

- з аналогічними показниками попередніх періодів для вивчення тенденцій зміни фінансового стану підприємства;
- аналогічними показниками інших підприємств для виявлення конкурентних можливостей підприємства;
- теоретично обґрунтованими або одержаними в результаті експертного опитування величинами, що характеризують оптимальні або критичні значення відносних показників.

Необхідність широкого використання аналітичних коефіцієнтів зумовлюється:

♦ стандартністю подання вихідної інформації (форми фінансової звітності);

♦ прагненням мінімізувати вплив інфляційного чинника;

♦ можливістю порівняння відносних показників у часі та просторі;

♦ автоматизацією розрахунків за допомогою комп'ютерних програм.

Таким чином, у процесі проведення фінансового аналізу використовуються різноманітні методи, способи та прийоми. Їх кількість і широта застосування визначаються у кожному конкретному випадку залежно від мети і завдань аналітичного дослідження.

1.5. Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу

Результативність фінансового аналізу залежить від повноти виконання таких умов:

- володіння методикою оцінювання фінансового стану та ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства;
- достатність та якість відповідного інформаційного забезпечення;
- наявність кваліфікованих фахівців-аналітиків, які здатні на практиці реалізувати існуючі методики.

Щоб підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання, необхідно мати відповідний рівень інформаційного забезпечення. Це стоюється як змісту інформації, так і технологій її отримання й оброблення.

Інформація (від лат. *informatio* – пояснення, викладення, повідомлення) – це сукупність корисних упорядкованих відомостей про процеси та явища зовнішнього світу, що є об'єктом збирання, реєстрації, зберігання, передавання та перетворення.

Інформація є головним елементом будь-якої з функцій управління. Володіння повною, достовірною, актуальною та оперативною інформацією забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень, уможливорює отримання ринкових переваг, знижує фінансовий ризик.

Розрізняють два поняття:

- *дані* (у розумінні *вхідної інформації*), що отримують у результаті фіксації тим чи іншим способом змін у господарських явищах і процесах;
- *інформація* (у розумінні *результативної інформації*), що накопичується шляхом відповідного оброблення даних.

У фінансовому аналізі використовується передусім економічна інформація, що є різновидом управлінської інформації. Залежно від поставлених цілей і завдань впливу на об'єкт управління економічна інформація класифікується за певними ознаками (табл. 1.2).

За стадіями управління (функціональним призначенням) розрізняють інформацію нормативну, планову, облікову, аналітичну та прогнозну. Нормативна інформація поділяється на нормативно-правову і нормативно-довідкову. До нормативно-правової належать документи органів законода-

Таблиця 1.2

Класифікація економічної інформації

Класифікаційна ознака	Вид інформації
За стадіями управління (функціональним призначенням)	- нормативна - планова - облікова - аналітична - прогнозна
За місцем утворення	- внутрішня - зовнішня
За стабільністю	- постійна - умовно-постійна - змінна
За насиченістю (достатністю)	- достатня - недостатня - надлишкова
За ступенем опрацювання (стадіями перетворення)	- вхідна - вихідна (проміжна і результативна)
За ознакою (змістом)	- кількісна - якісна
За рівнем доступності	- відкрита (публічна) - конфіденційна (таємна)
За обсягом необхідних відомостей для прийняття управлінських рішень	- комплексна - тематична
За відношенням до періоду прийняття управлінських рішень	- попередня - оперативна - підсумкова
За відношенням до об'єкта дослідження	- основна - допоміжна
За періодичністю надходження	- регулярна - епізодична
За способом фіксації	- усна - документальна (на паперових і електронних носіях)
За формою представлення	- текстова - таблична - графічна

вчої та виконавчої влади (закони, укази, постанови, розпорядження), що регулюють економічну діяльність підприємства. Нормативно-довідкова інформація – це норми і нормативи, що встановлюються керівництвом підприємства. Планова інформація пов'язана з функцією планування (стратегічного, поточного, оперативного), облікова – з управлінським і фінансовим обліком, аналітична – з функцією економічного аналізу, прогнозна – із прогнозуванням фінансово-господарської діяльності.

За місцем утворення інформація поділяється на внутрішню і зовніш-

ню. Внутрішня інформація – це сукупність даних, які утворюються на самому підприємстві та характеризують його діяльність. Зовнішня інформація виникає за межами підприємства, надходить ззовні та безпосередньо стосується предмета, що досліджується.

За стабільністю аналітична інформація поділяється на постійну, умовно-постійну та змінну. До постійної належить інформація, що не змінюється (наприклад, звітні дані); умовно-постійна інформація зберігає свої значення протягом тривалого періоду (наприклад, норми і нормативи); змінна – характеризується частою зміною значень (наприклад, відомості про витрачання сировини, нарахування заробітної плати).

За насиченістю аналітична інформація буває достатньою, недостатньою або надлишковою. Достатня інформація забезпечує розв'язання певних завдань у повному обсязі. Недостатність інформації унеможлиблює вирішення поставлених завдань. Надлишкова інформація містить зайві дані, які або зовсім не використовуються, або виконують дублюючі функції.

За ступенем опрацювання (стадіями перетворення) економічна інформація поділяється на вхідну і вихідну. Вхідна інформація – основа для наступного оброблення даних, вона реєструється у місці її виникнення (зберігання) та є найбільш детальною. Вихідна інформація – результат оброблення вхідних даних, вона поділяється на проміжну (що підлягає відповідному опрацюванню) та результативну.

Для фінансового аналізу особливе значення має поділ інформації на *відкриту* і *конфіденційну*. Інформація, що міститься у фінансовій та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже, є відкритою (публічною). Інша інформація, що розробляється і використовується виключно в межах підприємства, становить його комерційну таємницю.

Під *комерційною таємницею* мають на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди інтересам підприємства.

Інформаційна база фінансового аналізу формується з урахуванням основних ***вимог до інформації***, що використовується в аналітичних дослідженнях.

1. *Аналітичність* – інформація має відповідати потребам аналізу, тобто забезпечувати надходження даних саме про ті напрями діяльності та з тією деталізацією, що необхідна для всебічного вивчення фінансово-економічних явищ і процесів.

2. *Об'єктивність (достовірність)* – інформація має відповідати дійсності, відображати реальний стан економіки підприємства.

3. *Оперативність (своєчасність)* – потрібна для проведення аналізу інформація має надходити до аналітика якомога швидше, що забезпечить можливість своєчасного реагування на перебіг господарських процесів та їх результати.

4. *Раціональність* передбачає, з одного боку, відсутність зайвих даних, а з іншого – їх повноту, достатність та різнобічність.

5. *Зіставність (порівнюваність)* забезпечує зацікавлених користувачів можливістю порівняти інформацію у часі та просторі.

6. *Єдність* – дані можуть надходити з різних джерел, тому необхідно усунути можливу їх відмінність, а також дублювання джерел інформації.

7. *Нейтральність* передбачає відсутність в інформації суб'єктивних оцінок, адже вона не повинна надаватися вибірково з метою впливу на рішення користувачів.

8. *Ефективність* – система інформації має передбачати мінімум витрат на її збирання, зберігання та використання, одночасно забезпечуючи всі потреби аналізу й управління.

Водночас слід забезпечити дотримання таких вимог, як комплексність інформації, її формування за єдиними ознаками, можливість групування та комп'ютерного оброблення, доступність для сприйняття, охайність і привабливість відображення тощо.

Інформаційне забезпечення – це динамічна система інформації та способів її опрацювання, що дає змогу вивчити реальний стан об'єкта дослідження з метою обґрунтування управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення фінансового аналізу є невід'ємною складовою загальної системи інформаційного забезпечення управління підприємством. *Призначення інформаційного забезпечення фінансового аналізу* – фіксування у документах даних, збирання, передавання, оброблення, зберігання та трансформація інформації про операційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства, його фінансовий стан.

За структурою інформаційне забезпечення фінансового аналізу включає два елементи: *інформаційну базу та процеси перетворення даних*. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу, разом із кадровим, методичним та програмним, створює необхідні умови для його проведення.

Для фінансового аналізу використовують різноманітні *джерела інформації*, вибір яких залежить від періоду дослідження, мети і завдань аналізу, його методичного забезпечення. Джерела даних, які залучаються для проведення фінансового аналізу, поділяють на нормативно-планові, облікові та позаоблікові.

До *нормативно-планових джерел* належать усі види планів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні, бізнес-плани, плани-графіки, платіжні календарі), а також нормативні матеріали, кошториси, проектні завдання і т. ін.

Джерела інформації облікового характеру – це документи бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, всі види звітності, а також первинна облікова документація.

Позаоблікові джерела інформації – це документи, що регулюють господарську діяльність, а також дані, що характеризують зміни зовнішнього середовища функціонування підприємства. До них належать:

1) офіційні документи, якими підприємство зобов'язане користуватися у своїй діяльності: закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів; накази міністерств та інших органів державної виконав-

чої влади; накази і розпорядження керівництва підприємства, рішення ради директорів, зборів акціонерів і т. ін.;

2) матеріали, акти та висновки внутрішнього і зовнішнього аудиту, внутрішньо- і позавідомчих ревізій, перевірок фіскальної служби та державної фінансової інспекції, професійних консалтингових фірм;

3) господарсько-правові документи: договори, угоди, судові рішення, рекламації;

4) науково-технічна інформація: технічна і технологічна документація, звіти за результатами науково-дослідної роботи і т. ін.;

5) інформація про ділових партнерів підприємства – постачальників і покупців: дані про постачальників необхідні для прогнозування їх надійності та цінової політики, відомості про покупців – для характеристики їх поточної та довгострокової платоспроможності;

6) інформація про основних конкурентів, яку взято з різноманітних джерел: Інтернету, телебачення, періодичних видань, інформаційних бюлетенів тощо;

7) інформація про стан ринків матеріальних ресурсів (обсяги ринків, рівень і динаміка цін на окремі види ресурсів), ринків капіталу (ставки рефінансування, офіційні курси іноземних валют, ставки комерційних банків за кредитами і депозитами), фондових ринків (ціни попиту і пропозиції на цінні папери, обсяги і ціни угод із фондових інструментів, зведений індекс динаміки цін на фондовому ринку);

8) дані Державної служби статистики про рівень і динаміку макроекономічних показників країни (валовий внутрішній продукт, обсяги промислового виробництва, сальдо експорту-імпорту, інфляція тощо).

Комплексне використання різноманітних джерел інформації у фінансовому аналізі дає змогу всебічно вивчити всі сторони фінансово-господарської діяльності та повніше виявити резерви поліпшення фінансового стану підприємства.

Підготовка інформаційної бази для проведення фінансового аналізу передбачає перевірку інформації за формою і змістом.

Перевірка інформації за формою встановлює:

⇒ дотримання правил складання й оформлення звітності з погляду наявності необхідних реквізитів (включаючи підписи відповідальних осіб);

⇒ правильність арифметичних розрахунків і підсумків у формах звітності та інших джерелах інформації;

⇒ узгодженість показників різних форм звітності;

⇒ відповідність показників, перенесених з інших документів і звітності попередніх періодів;

⇒ дотримання балансової залежності показників.

Під час перевірки інформації за формою користуються засобами логічного й арифметичного контролю. *Логічний контроль* визначає наявність помилок, а *арифметичний (технічний)* – встановлює їх кількісний розмір.

Перевірка інформації за змістом встановлює, наскільки показники відповідають фактичному стану справ на підприємстві. Висновок про від-

повідність інформації даним бухгалтерського обліку формулюється за результатами ревізії або аудиту.

Можливі помилки, що встановлені в процесі перевірки інформації, можуть бути наслідком недосконалої первинної реєстрації або наступного неточного оброблення даних. При цьому розрізняють *випадкові* та *систематичні помилки*. Небезпечними є саме систематичні помилки, що бувають несвідомими і свідомими. Останні виникають унаслідок зловмисного перекручування даних із метою заниження фінансових результатів, ухилення від оподаткування тощо.

Отже, достовірні джерела інформації – необхідна умова об'єктивності та високої якості аналітичної роботи, оскільки забезпечують доказову силу висновків, сформульованих за результатами фінансового аналізу.

1.6. Використання інформації фінансової звітності у фінансовому аналізі

Сучасний розвиток фінансового аналізу значною мірою зумовлений змінами інформаційної моделі економіки під впливом реформування національної системи рахівництва, впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, звітності та аудиту.

Головним джерелом інформації для проведення фінансового аналізу є *звітність підприємств*. **Звітність** – це система показників, які характеризують результати діяльності підприємства за звітний період. Звітність, яка використовується для потреб аналізу, класифікується за кількома ознаками (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація звітності підприємств

Класифікаційна ознака	Вид звітності
А	Б
За джерелами складання	- бухгалтерська (в тому числі фінансова) - статистична - податкова
За строками подання	- поточна (оперативна): тижнева, декадна, за місяць - квартальна - річна
За ступенем узагальнення інформації	- первинна: подається підприємствами - зведена: подається міністерствами, відомствами та базується на первинній
За охопленням видів діяльності підприємства	- звітність, яка включає всі види діяльності - звітність, яка включає один вид діяльності (виробництво, торгівлю тощо)
За поширенням на галузі економіки	- типова - галузева

А	Б
За характером користувачів інформації, що міститься у звітності	- внутрішня: використовується головним чином для потреб управління підприємством - зовнішня: подається до державних органів управління, інвесторам, засновникам тощо
За способом подання звітності	- на паперових носіях - електронна

У процесі проведення фінансового аналізу (особливо під час оцінювання фінансового стану підприємства) широко використовують дані *фінансової звітності*, що має такі якісні характеристики: зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність, зіставність, доречність.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV (із змінами) [30] та Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (НП(С)БО 1) (затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73, із змінами) [24] визначають:

- мету складання фінансової звітності;
- склад і таксономію фінансової звітності;
- якісні характеристики фінансової звітності;
- принципи фінансової звітності;
- вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності.

За НП(С)БО 1 **бухгалтерська звітність** – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів. **Фінансова звітність** – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. **Метою складання** фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Користувачі звітності – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень: власники, керівництво підприємства, інвестори, працівники, комерційні банки, постачальники та інші кредитори, замовники, органи державного управління. Вони використовують фінансову звітність для задоволення таких інформаційних потреб:

- *власники*: оцінювання здатності підприємства збільшувати власний капітал і виплати дивідендів;
- *керівництво підприємства*: визначення стратегії й тактики бізнесу, головних напрямів розвитку підприємства, його сильних і слабких сторін, здійснення ефективного контролю за діяльністю підприємства;
- *інвестори*: оцінювання ризику, пов'язаного з інвестиціями й одержанням доходів від інвестицій;
- *працівники*: оцінювання стабільності та прибутковості діяльності підприємства, його здатності виконувати зобов'язання з оплати праці та

формування соціальних фондів;

- *комерційні банки*: визначення того, наскільки своєчасно та в повному обсязі будуть сплачені кредити і проценти;

- *постачальники та інші кредитори* – одержання інформації, що дасть змогу визначити здатність підприємства виконувати платіжні зобов'язання;

- *замовники (покупці)*: отримання інформації щодо безперервності діяльності підприємства, особливо, коли вони мають довгострокові угоди з підприємством або залежать від нього;

- *органи державного управління*: визначення податкової політики та використання інформації фінансової звітності як основи формування даних про валовий внутрішній продукт та інші макроекономічні показники.

За НП(С)БО 1 **фінансова звітність підприємств** усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ) складається (додатки А, Б):

- з форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;
- форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

- форми № 3 (З-н) «Звіт про рух грошових коштів»;

- форми № 4 «Звіт про власний капітал»;

- приміток до фінансової звітності.

Відповідно до НП(С)БО 25 «Скорочена фінансова звітність» для мікропідприємств, малих підприємств, непадприємницьких товариств і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, крім тих, що зобов'язані скласти фінансову звітність за міжнародними стандартами, встановлена скорочена за показниками фінансова звітність:

- для малих підприємств – Фінансовий звіт малого підприємства (форма № 1-м «Баланс» і форма № 2-м «Звіт про фінансові результати»);

- для мікропідприємств – Фінансовий звіт мікропідприємства (форма № 1-мс «Баланс» і форма № 2-мс «Звіт про фінансові результати»).

Форми фінансової звітності бюджетних установ встановлюються Міністерством фінансів України, а форми фінансової звітності банків – Національним банком України за погодженням із Державною службою статистики України.

З 2018 р. невід'ємною частиною фінансової звітності є **звіт про управління** – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності. З метою систематизації та співставності інформації звіт про управління формується за такими напрямками: організаційна структура та опис діяльності підприємства; результати діяльності; ліквідність та зобов'язання; екологічні аспекти; соціальні аспекти та кадрова політика; ризики; дослідження та інновації; фінансові інвестиції; перспективи розвитку; корпоративне управління (складають підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію). Наведений перелік напрямів та показників, які розкриваються у

звіті про управління, не є вичерпним. Підприємство може розкривати іншу інформацію, яку вважає за доцільне.

Звіт про управління подається разом з фінансовою звітністю в порядку та строки, встановлені законодавством. Від подання звіту про управління звільняються мікропідприємства та малі підприємства. Середні підприємства мають право не відображати у звіті про управління нефінансову інформацію.

Також із 2018 р. передбачено **звіт про платежі на користь держави** – документ, що містить деталізовану інформацію про податки, збори та інші платежі підприємств, належні до сплати на користь держави відповідно до закону. Цей звіт подається підприємствами, що здійснюють діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення або загатівлю сировини і при цьому становлять суспільний інтерес. *Підприємства, що становлять суспільний інтерес* – підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до закону належать до великих підприємств.

Форма і склад статей фінансової звітності визначаються НП(С)БО 1 і наводяться у додатках 1 і 2 до нього. *Таксономія фінансової звітності* – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. *Стаття* – елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим НП(С)БО 1. Підприємства можуть не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), а також додавати статті із збереженням їх назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 до НП(С)БО 1, у разі якщо стаття відповідає таким критеріям:

- інформація є суттєвою (*суттєва інформація* – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності);
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

До фінансової звітності включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства. *Консолідована фінансова звітність* – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці.

Розглянемо *якісні характеристики фінансової звітності*.

Інформація, яка надається у фінансовій звітності, має бути дохідлива і зрозуміла її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.

Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити і скоригувати їхні оцінки, зроблені в минулому.

Фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок і перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств.

Фінансова звітність підприємства ґрунтується на таких **принципах**:

➤ *повне висвітлення* – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

➤ *автономність* – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

➤ *послідовність* – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

➤ *безперервність* – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

➤ *нарахування* – доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

➤ *превалювання сутності над формою* – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

➤ *єдиний грошовий вимірник* – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці;

➤ інших принципів, визначених міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством.

Під час складання фінансової звітності необхідно узгодити наведені принципи так, щоб досягти належних якісних характеристик фінансової звітності.

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- ♦ назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
- ♦ короткий опис основної діяльності підприємства;

- ◆ назву материнської (холдингової) компанії підприємства;
- ◆ середню кількість працівників підприємства протягом звітного періоду;
- ◆ дату затвердження фінансової звітності;
- ◆ повідомлення про складання фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. *Проміжна фінансова звітність* складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців. Крім цього, відповідно до облікової політики підприємства, звітність може складатися за інші періоди.

Форми фінансової звітності відображають різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього періоду, розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим ретроспективний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності підприємства та їх прогнозування (табл. 1.4).

Баланс (Звіт про фінансовий стан) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал. За формою баланс є таблицею, що складається з двох частин: активу і пасиву. В активі балансу відображаються дані про розміщення і стан майна, а в пасиві – показники, що характеризують джерела формування капіталу. Підсумок активу балансу дорівнює сумі зобов'язань і власного капіталу.

Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. За даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» оцінюються:

- склад і структура активів (необоротних активів, оборотних активів, запасів, дебіторської заборгованості та ін.);
- склад і структура пасивів (власного капіталу, довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень, поточної кредиторської заборгованості та ін.);
- наявність власних оборотних коштів;
- показники фінансової стійкості;
- стан ліквідності балансу;
- платоспроможність підприємства за системою відносних показників;
- показники оборотності різних видів майна та джерел формування капіталу, рентабельності активів і власного капіталу із залученням даних форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід. *Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки та сукупний дохід підприємства за звітний період.*

**Напрями використання форм фінансової звітності
як інформаційних джерел аналізу**

Форма фінансової звітності	Інформаційні дані	Напрями використання інформації для потреб аналізу
Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1)	Економічні ресурси, що контролюються підприємством, і джерела їх формування	Горизонтальний і вертикальний аналіз; оцінювання фінансового стану підприємства із застосуванням коефіцієнтів (структури ресурсів, фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності)
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2)	Доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід	Аналіз структури та динаміки доходів і витрат, прибутковості діяльності, ділової активності підприємства
Звіт про рух грошових коштів (форма № 3 (З-н))	Грошові кошти (генерування і використання)	Аналіз грошових потоків у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
Звіт про власний капітал (форма № 4)	Величина і зміни в складі власного капіталу протягом звітного періоду	Оцінювання і прогнозування змін у структурі власного капіталу
Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5)	Облікова політика; інформація, що потребує уточнення відповідно до вимог НП(С)БО; деталізація статей звітності з метою забезпечення її зрозумілості	Різні напрями деталізованого аналізу фінансового стану, виявлення причин його зміни

За даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» визначаються й аналізуються у динаміці:

- склад і структура доходів підприємства;
- склад і структура витрат підприємства;
- склад і структура сукупного доходу підприємства;
- абсолютні показники фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;
- відносні показники ефективності діяльності – показники рентабельності;
- показники оборотності різних видів майна та джерел формування капіталу підприємства із залученням даних форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів протягом звітного періоду у результаті опера-

ційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Під час складання фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим (форма № 3) або непрямим (форма № 3-н) методом із застосуванням відповідної форми звіту. Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень і видатків, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності протягом звітного періоду. *Метою складання звіту про рух грошових коштів* є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. *Метою складання звіту про власний капітал* є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Для забезпечення порівняльного аналізу інформації до річного звіту про власний капітал підприємства додають звіт про власний капітал за попередній рік.

Примітки до річної фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію й обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

Наприклад, П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» визначає методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання звітних сегментів та її розкриття у фінансовій звітності. Інформація про звітні сегменти (господарські та географічні) наводиться у Додатку до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами» (форма № 6).

Фінансова звітність є комплексом показників, яким притаманний логічний та інформаційний взаємозв'язки. Уніфікованість даних фінансової звітності дає змогу:

- за однаковими формулами визначати сукупність фінансово-аналітичних показників вітчизняних підприємств та іноземних підприємств – бізнес-партнерів;
- за однаковими формулами (тестами) визначати кредитні рейтинги й імовірність банкрутства вітчизняних та іноземних підприємств;
- за однаковими формулами розраховувати узагальнювальні показники фінансового стану вітчизняних та іноземних підприємств для визначення їх інвестиційної привабливості;
- створювати програмні продукти з фінансового аналізу.

Перевагами показників фінансової звітності є також нормативно визначена регулярність інформації та високий ступінь її надійності, оскільки фінансова звітність орієнтована на зовнішніх користувачів, є публічною та підлягає зовнішньому аудиту.

Інформація обов'язкових форм державної статистичної звітності, що

затверджуються Державною службою статистики України, також широко використовується для аналізу фінансового стану підприємств різних галузей народного господарства, дослідження кількісних залежностей фінансово-економічних показників на макрорівні.

Запитання для перевірки знань

1. *Яке місце займає фінансовий аналіз у загальносистемному економічному аналізі?*
2. *У чому полягає зміст фінансового аналізу як функції управління, інформаційної системи та методу дослідження?*
3. *Що є предметом фінансового аналізу?*
4. *Що належить до об'єктів фінансового аналізу? Назвіть суб'єкти фінансового аналізу.*
5. *Що є комплексною метою фінансового аналізу?*
6. *Які завдання вирішує фінансовий аналіз?*
7. *Вирішенню яких стратегічних завдань сприяє фінансовий аналіз?*
8. *Що таке фінансовий стан підприємства? Якою є головна мета його аналізу?*
9. *Які завдання дає змогу вирішувати аналіз фінансового стану підприємства?*
10. *Що таке загальна модель аналізу фінансового стану підприємства?*
11. *Які дії включає послідовність аналізу фінансового стану підприємства?*
12. *Які нормативні методики оцінювання фінансового стану підприємств використовуються в Україні?*
13. *У чому полягає основна мета експрес-аналізу фінансового стану? В якій послідовності він проводиться?*
14. *Що таке деталізований аналіз фінансового стану?*
15. *Як класифікуються види фінансового аналізу за різними ознаками?*
16. *У чому полягає основний зміст зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу?*
17. *Як поділяються зовнішні користувачі інформації? Які цілі вони ставлять під час проведення аналізу фінансового стану підприємств?*
18. *Якими є основні завдання зовнішнього фінансового аналізу?*
19. *Які завдання вирішує внутрішній аналіз фінансового стану підприємства?*
20. *Якими є порівняльні характеристики зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу?*
21. *До чого зводяться особливості зовнішнього фінансового аналізу?*
22. *Що належить до особливостей внутрішнього фінансового аналізу?*
23. *Що є методом фінансового аналізу? Які його особливості?*
24. *У чому полягає зміст принципів фінансового аналізу?*
25. *Що є особливостями неформалізованих та формалізованих способів і*

прийомів аналізу?

- 26. На які групи поділяються формалізовані (кількісні) методи дослідження, що використовуються у фінансовому аналізі?*
- 27. Назвіть основні прийоми аналізу інформації фінансової звітності. У чому полягає їх зміст та які завдання вони вирішують?*
- 28. Чим зумовлюється необхідність широкого застосування аналітичних коефіцієнтів у фінансовому аналізі?*
- 29. Що таке інформація? Чим відрізняються поняття «дані» та «інформація»?*
- 30. За якими ознаками та на які види класифікується економічна інформація?*
- 31. Що таке комерційна таємниця підприємства?*
- 32. Яким вимогам має відповідати інформація, що використовується в аналітичних дослідженнях?*
- 33. Що таке інформаційне забезпечення аналізу? Які елементи воно включає?*
- 34. На які групи поділяються джерела даних для проведення фінансового аналізу?*
- 35. Що належить до позаоблікових джерел інформації?*
- 36. Що встановлює перевірка інформації за формою і змістом?*
- 37. За якими ознаками та на які види класифікується звітність підприємств?*
- 38. Що таке фінансова звітність? Яка мета її складання?*
- 39. Які інформаційні потреби задовольняють користувачі звітності?*
- 40. З яких форм складається фінансова звітність підприємства?*
- 41. Якими мають бути якісні характеристики фінансової звітності?*
- 42. На яких принципах ґрунтується фінансова звітність?*
- 43. Яка інформація про підприємство підлягає розкриттю у фінансовій звітності?*
- 44. За якими напрямками використовуються форми фінансової звітності як інформаційні джерела аналізу?*
- 45. Що таке баланс (звіт про фінансовий стан)? Якими є аналітичні можливості балансу?*
- 46. Що таке звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)? Які його аналітичні можливості?*
- 47. Що таке звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до річної фінансової звітності?*
- 48. Якими є аналітичні можливості інформації форм статистичної звітності, що складаються сільськогосподарськими підприємствами?*